

המלחמה על הנורמאליות

גי'עפר פרח*

גורמים בפוליטיקה היהודית ישראלית מחפשים את הדרך למלחמה כוללת נוספת: "המלחמה על הנורמאליות". כבר התרגלנו למלחמה מול האויב מ"בחוץ" והאויב מ"בפנים", ובמלחמה הזאת כמובן הכל מותר, כולל זוועות שמוגדרות כפשעי מלחמה. אלא שהמלחמה הזאת נועדה כנראה למנוע נירמול של היהודים במרחב המקומי, האזורי והבינלאומי. ההסתה למלחמות כבר מזמן הפכה לאופי פוליטי של מנהיגים רבים, שחלקם יושבים בתפקידים בכירים גם בממשלה הנוכחית. מאחוריהם עומדים צעירים חדורי מוטיבציה לבלות את חייהם במילואים ובתפקידי "רמבו" במחסומים ובחיסולים.

המלחמה על הנורמאליות, על להיות בני אדם ולהיות חלק מהמרחב, חלק מהעולם היא מלחמה לא פשוטה. תרבות "הגטוֹזִיָּה" המבוססת על יסודות ערכיים לפיהם "כל העולם נגדנו" היא התרבות השלטת. האויבים מתחלפים פעם אלה היו עבד אלנאסר, יאסר ערפאת ויצחק רבין, אתמול הם היו אבו מזאן וארדואן והיום הם גודלסטון ונעמי חזן.

הימין הקיצוני שנלחם בכל כוחו נגד הנרמול של היהודים פתח במלחמה נגד היהודים. אחרי שאנשיו דפקו כדור ליצחק רבין הרוב הדומם שוב החל לגמגם. הרוב הדומם שתק כאשר ליברמן הסית נגד אזרחי המדינה הערבים, וכאשר היועץ המשפטי לממשלה החליט להסיר את חסינותם המהותית של חברי הכנסת מוחמד ברכה וסעיד נפאע. עכשיו הגיע תורם של ארגוני הדמוקרטיזציה הציונים של מדינת ישראל.

לפני הבחירות, כאשר ליברמן הסית נגד האזרחים הערבים, המשטרה עצרה מאות פעילים ערבים ויהודים נגד המלחמה בעזה. פעילי ארגונים ערבים דיווחו שהם מוזמנים לחקירות הפחדה במשטרה ובשב"כ. המשטרה התפארה שערכבה ועצרה 700 פעילים. מנהל מרכז מוסאוא, כותב שורות אלה, נעצר בהפגנה נגד כנס הסתה גזעני של אביגדור ליברמן בחיפה וקציני המשטרה שהריחו את השינוי הפוליטי קרצו לשר "השיטור" מישראל ביתנו וביקשו לשלוח אותו לבלות בבית המעצר. הם נכשלו ובית המשפט מנע את הביזיון. לאחרונה שוב נעצר מנהל ארגון זכויות אדם. הפעם הוא מנהל יהודי של ארגון יהודי. המשטרה שלחה אותו ל 36 שעות מעצר בכלא, ביחד עם 16 פעילים נוספים.

השופט גולדסטון, מצהיר מעל כל במה שהוא ציוני אוהב ישראל, ובכל זאת, הוא הפך להיות "אויב העם היהודי". השופט היהודי, שישראל עבורו היא חלום בן אלפי שנים, כבר לא יבקר במדינת ישראל בשנים הקרובות, למרות שהוא בן למשפחת ניצולי שואה שמצהיר שלקח על עצמו את תפקיד יו"ר הוועדה כדי להגן על ישראל. ארגוני זכויות אדם יהודים ביקשו שישראל תחקור את עצמה בעקבות עזה. הם וגולדסטון משלים את עצמם שהמערכת הישראלית, שמיישמת כיבוש מכוער זה עשרות שנים ושולחת 11 אלף בני אדם לבתי כלא מסוגלת לחקור את עצמה.

* מנהל מרכז מוסאוא לזכויות האזרחים הערבים

הגיע הזמן להתעורר, הדמוקרטיה בישראל רעועה. אין דמוקרטיה עם כיבוש ואין דמוקרטיה עם מיעוט מדוכא ומופלה. עכשיו הגיע תורם של ארגונים כמו האגודה לזכויות האזרח, התנועה ליהדות מתקדמת והקרן החדשה לישראל. מי ששותק על הכיבוש, שותק על אפליית ודיכוי הערבים אזרחי המדינה שותק גם על דיכוי ארגוני זכויות יהודים, מתעלם גם מסבלה של הזקנה השוכבת במסדרונות בתי החולים, עשר שנים אחרי שראש הממשלה לשעבר ושר הבטחון היום אהוד ברק הבטיח שהוא ידאג לה.

הרוב הדומם חייב לדאוג לעצמו. הרוב הדומם הנשלח למילואים כדי לאבטח כיבוש ומתנחלים הם בניה ובנותיה של הזקנה השוכבת במסדרון בית החולים. הרוב הדומם חייב להתעורר לפני שהוא ייקרא למילואים כדי להרוס את דמשק, כפי שהרס את ביירות ואת עזה. עם לא נורמלי ממליך על עצמו שר שמתפאר במלחמות ב"הפגזת סגרים" ו"הפלת משטרים".

המנהיגות היהודית הכושלת שמובילה את המדינה, מאז 1995, לא מעוניינת בשלום ולא בנורמליות. היא לא רוצה לבלות בחופי טורקיה ולא מעניין אותה הזקנה במסדרונות וגם לא גלעד שליט. הגיע הזמן שהרוב הדומם המשלם את "המחיר" יצמיח מנהיגות חדשה שתוביל אותו בחזרה לחופי מבטחים. בחיים הנורמליים אנשים יבלו על חוף הים, ישתו קפה וינגבו חומוס, יעבדו ויתפרנסו בכבוד וידאגו למיטה בבית החולים ולבית ספר לילדים. חיים נורמליים יגיעו רק כאשר מנהיגות חדשה ואמיצה תסיים את הכיבוש ותכונן שלום.

גזענות – האומנם אפשר למגר אותה?

אסתר עילם*

"גזענות" היא מושג המציין סוג מסוים של יחסי אנוש. אלו הם יחסים המתנהלים לפי ההנחה האומרת שיצורי אנוש אינם שווים ושוות מעצם טבעם/ן. אי-שוויון זה אמור להתבטא בתכונות המיוחסות לטבע הביולוגי על כל רבדיו, כמו גנטיקה, פיזיולוגיה וכדומה, וגם למיצוב חברתי, רקע תרבותי או מעמד פוליטי-כלכלי. תכונות אלו מסווגות בצורה של סולם המדרג אותן לפי ערכים שונים הניתנים להן. למשל, לתכונה המזוהה כ"צבע עור בהיר" ניתן ערך גבוה, בעוד לתכונה המזוהה כ"צבע עור כהה" ניתן ערך נמוך. ככל שהתכונה המועדפת דומיננטית יותר, כך ערכה עולה, ואילו לגבי התכונה הפחות רצויה, ערכה יורד ככל שהיא יותר דומיננטית. נעשה סיווג של יצורי אנוש לקבוצות מסוימות לפי הזיהוי עם תכונות הנחשבות בעלות ערך גבוה או בעלות ערך נמוך – סיווג הקובע את גורלן של אותן קבוצות מבחינה פוליטית, חברתית, כלכלית וכדומה. באופן זה נבנים יחסי כוח בחברה: בעלי התכונות הנחשבות עדיפות משתלטים על בעלי תכונות הנחשבות נחותות, או מזכים את עצמם בזכויות יתר, ומצדיקים זאת בכך שזהו סדר העולם הטבעי, ולכן גם הרצוי.

התפיסה הגזענית מורכבת מתכנים כוזבים ואמונות שקריות שמקבלים ביטוי בסטריאוטיפים, בדעות קדומות ובמיתוסים. אלה גם מספקים צידוקים לקיומה, בהצגת הסולם ההיררכי הבנוי לפי הנחה של אי-שוויון בין יצורי אנוש ככורח המציאות, וכתוצאה בלתי נמנעת של הבדלים בין יצורי אנוש. באופן זה, ההבדלים בין בני אנוש הופכים אמצעי בידי בעלי התכונות הנחשבות מועדפות, כדי להצדיק התנהגות דכאנית ובלתי צודקת כלפי בעלי התכונות הנחשבות נחותות. כך, הגזענות היא למעשה מכשיר פוליטי הניתן בידי קבוצות מסוימות, כדי לשמור על זכויות יתר תוך דיכוי של קבוצות אחרות.

לכן, המאבק בגזענות הוא לא רק מאבק בתודעה כוזבת המבוססת על אמונה באי-שוויון בין בני אנוש, הנובע מהיותם בעלי תכונות מסוימות, אלא גם מאבק למען חברה שבה כל יצור אנוש נתפס/ת כשווה ליצור אנוש אחר/ת מבחינת היותו/היותה זכאים לזכויות הנובעות ממהות החיים האנושיים, וגם לזכויות פוליטיות, כלכליות, חברתיות ותרבותיות שאותן מדינות וחברות מעניקות לכל חבריהן וחברותיהן.

אמנם עקרון השוויון משמש נר לרגליהן של מדינות בעלות משטר דמוקרטי, אולם למרות האמונה בעקרונות דמוקרטיים, גם במדינות כאלו נגועים המבנים החברתיים, הכלכליים, התרבותיים והמדיניים בתפיסות גזעניות, המתממשות בדרכים רבות ושונות של דיכוי קבוצות הנחשבות נחותות בידי קבוצות שרואות עצמן כעליונות. גם במדינת ישראל, אף על פי שהיא מתבססת על העיקרון הדמוקרטי, מתקיימות בה תפיסות ופרקטיקות גזעניות, הן בקרב הרשויות והן בקרב החברה הרחבה.

נשאלת השאלה כיצד אפשר למגר את הגזענות הקיימת בישראל ובשאר המקומות בעולם. דרך אחת היא ליצור שינוי תודעתי באמצעות הזמת האמונות הגזעניות, ולשכנע בקיומו

* תנועת "אחות"

של שוויון בסיסי בין כל בני האדם. אולם בהנחה שכולנו נחשפנו לגזענות מלידתנו, הרי שהפנמנו אותה בתהליך הסוציאליזציה בתור "מציאות". אי לכך, יש לקיים תהליך הפוך של פירוק התכנים הכוזבים שספגנו. התהליך של שינוי התודעה, ושל יצירה מחדש של מציאות לא גזענית – הן בתוכנו פנימה והן בהתנהגותנו כלפי הזולת – כונה על ידי הבלשנית ריקי שרובר מרכוזה (בהתייחסות לגזענות על בסיס מוצא אתני וצבע עור) בתור "פירוק של גזענות לבנה". מדובר בביקורת על הסוציאליזציה הקיימת ועל ארגון מחדש של אמונותינו. אין זה תהליך פשוט, וכדי להתקדם בו יש צורך בהדרכה ובתמיכה.

שרובר-מרכוזה השתמשה בשיטה שפותחה על-ידי הרווי ג'נקינס, מייסד תנועה בינלאומית בשם "ייעוץ הדדי להערכה מחדש", שבה מתקיימת הקשבה לזולתנו לגבי הדרכים שבהן למד/ה להאמין בכוזבים הגזעניים, וכך מתאפשר לה/לו לאבחן אותם כשקריים – ביטוי של מצוקה, ולא של מציאות. זהו תהליך קשה, כי את התפיסות הגזעניות למדנו בדרך כלל מן האנשים החשובים ביותר בחיינו: הורים, קרובים/ות, מורים/ות וכו'. אבל עלינו לזכור שגם הם למדו זאת בהיותם/ן צעירים/ות מאוד. תהליך תודעתי ורגשי זה שובר את מעגל הקסמים ומתחיל עידן של בנייה מחודשת של עצמנו ושל הקשרים שלנו עם הסביבה, על סמך ההבנה ששוויון בין בני האדם הוא המצב הטבעי שלנו. זוהי עבודה פוליטית מעיקרה, כי היא נוגעת לעמדות כלפי מבני כוח קיימים בחברה ובמדינה. ההחלטה להיאבק בגזענות היא המפתח לשינוי, ואיתה מתחילה מציאות חדשה של עולם ללא גזענות.

מזרחי על פי החוק: הרכיב המשפטי בזהות המזרחית

ד"ר יפעת ביטון*

כבר בשנה הראשונה בפקולטה למשפטים הרגשתי את הקשר ההדוק בין המשפט למזרחים. בשיעורי המשפט הפלילי שלטו הישויות המזרחיות בכיפה. פסקי הדין כולם נשמעו יותר מכל כמו מסדר שמי של מזרחים בישראל: אבוטבול, אברגיל, בוזגלו וביטון היו כוכבי הקורס, בתפקיד אחד בלבד: הנאשמים והמורשעים בדין. לעומת זאת, בקורס בדיני החוזים, השתנתה לגמרי זהותם של השחקנים המשפטיים. פסקי הדין בתחום נדמו כמו מסדר שמי אשכנזי: הרשקוביץ, יעקובסון, זוננשטיין, בוטקובסקי. באחת הפעמים דנה המרצה להפתעתי בפרשת ביטון נ' מזרחי. שמחתי על כך הצטננה מיד, כשהובהר לי שנושא השיעור היה "חוזה בלתי חוקי". כל כך מצחיק, כל כך עצוב.

ההנחה כי שמות הצדדים בקורסים השונים מייצגים פשוט את ה"עשייה" שלהן במציאות היא נאיבית. למשפט תפקיד מרכזי בעיצוב הסדר החברתי ובהסללה של דמויות שונות למקומותיהן. אלא שלמרות תפקידו המרכזי של השלטון בישראל במיצוב המנוחשל של מזרחים בחברה – החל בקביעת הסדרי הדיור והפיזור הגיאוגרפי שלהם, עבור בהעמדת מערכת חינוך לקויה ומפלה, וכלה ביצירת יחסי תלות של רווחה – לא ניתן כמעט למצוא עקבות משפטיות פורמליות למעורבות זו. כמעט כל מה שעשה השלטון בישראל בנוגע למזרחים נעשה בדרך של הסדרים "ביצועיים", להבדיל מ"חקיקתיים".

המשפט הישראלי מפעיל שתי תמות מרכזיות בנוגע לזהות: הוא מפלה במובהק, מכוח החוק, את הפלסטינים ואת כל מי שאינו יהודי, למשל על ידי חוק השבות. במקביל מצהיר החוק על שוויון מלא ופריבילגיה ייחודית לכל יהודי. כך נוצרה ומתחזקת הדיאלקטיקה יהודי-ערבי, שלפיה הפליה על בסיס מוצא בישראל שמורה רק לערבים, בגבולות מסוימים. לאור זאת, בסוג של סכיזופרניה מערכתית, המשפט מפעיל את מיטב כליו נגד הפליה כדי לקדם את הקבוצה הפלסטינית שבאזרחי ישראל.

הסדרי השוויון חלים גם על קבוצות שאינן מוגדרות על פי מוצאן אך נכנסו ל"פנתאון המופלים", למשל נשים, הומוסקסואלים ואנשים עם מוגבלויות. לאחרונה קיבלו גם ה"אתיופים" הכרה מפורשת כקבוצה מוחלשת. לכאורה זוהי הכרה בהפליה על רקע מוצא בתוך הקבוצה היהודית. אלא שלאור ייחוד העדה האתיופית כמי שנחשבת מחוץ למסגרת הישראלית, כמעט במובן של יצירת קטגוריה מעין-גזעית בתוך העם היהודי, נראה שזה דווקא מסמר נוסף בארון הקבורה של הישות המזרחית במשפט הישראלי.

למרות מגבלותיו של הכלי המשפטי בתיקון עוולות חברתיות-פוליטיות, אין לזלזל בכוחו להוות גורם מניע חשוב בתהליך. יתרה מזאת, בתחום השוויון נחשב בית המשפט העליון הישראלי למתקדם במיוחד ולמי שתומך בהפעלה אקטיבית כופה ומתערבת של עיקרון זה על רשויות השלטון. פסקי הדין המבוססים על עקרון השוויון לבדו תפסו מקום של כבוד כמכונני השיטה ועוררו עניין חברתי רחב.

העדר הגיבוי המשפטי הבולט והברור של ההסדרים המפלים כלפי מזרחים יכול להיתפס כתופעה חיובית למזרחים, אשר לא הודרו מגדרי החברה הישראלית בצורה בוטה כפי שנעשה לערבים למשל. ואולם הצעתי החדשנית היא דווקא לראות בו כוח מעכב ומחליש

* הכותבת היא דוקטור למשפטים, מרצה במכללה למינהל ומנהלת מרכז תמורה למניעת הפליה

מבחינת ניהולו של מאבק מזרחי מגובש וקוהרנטי לשיפור מצבם החברתי של המזרחים. העדרם של המזרחים משיח ההפליה הישראלי חוזר אליהם כבומרנג: הוא משמש בראש ובראשונה כלי להכחשת קיומה של ההפליה נגדם; הוא משמש "הוכחה" לבכיינותם ולדמיונם הפורה של המזרחים, הממשיכים לטעון כי הם מופלים; הוא משמש כלי להחלשת ההתאגדות הפנים-קבוצתית של מזרחים ולפיתוח התודעה הפוליטית של מי שסבלו מדיכוי; הוא גם מסכל ביסוס תודעה קולקטיבית של ההגמוניה בישראל בנוגע לדיכוי זה; הוא מסייע להימנעות מראיית המזרחים כבעלי "זהות משפטית" מוגדרת, ולפיכך כמי שאינם זכאים לסעד משפטי, אלא לכל היותר כמי שמוזמנים לנסות לפתור את בעיותיהם במישור הלגיטימי היחיד, הפוליטי-חברתי. אלה רק חלק מהאפקטים השליליים של העדר ההפליה החוקית של מזרחים בחברה הישראלית. מעל לכל, אי-שימוש בהפליה על פי חוק מנע מאבק משפטי כלשהו בתחום. גם כאשר מאבק חשוב כזה כבר נעשה, כמו במקרה של בג"צ הקשת הדמוקרטית המזרחית, הוא לא נשען על אדנים של זהות מזרחית אלא על אדנים אחרים, אשר בסופו של דבר אפשרו אותו.

מובן שאיני מציעה להמציא עכשיו חקיקה שתבסס באופן פורמלי את הפליית המזרחים בישראל. בשלב זה אני רק מנסה להצביע על האפקטים החשובים של אי-הפלייתם באופן זה. בשלב הבא צריך המאבק המזרחי לשוויון לפעול בתוך הקשר זה, ולבנות מתוכו מודל אחר לקידום מצבם.

גזענות עכשיו

יעל בן-יפת *

השבוע נסעתי לירושלים להשתתף בכנס בנושא "הגזענות מכת מדינה - מה ניתן לעשות?". הכנס התקיים בכנסת, המקום הזה שבו יש 120 אנשים שאמורים לדאוג לשלומנו, רווחתנו ועוד כל מיני קלישאות שרובם דואגים להשאיר בעמדת הבידוק בכניסה.

הכנס נערך לקראת יום המאבק בגזענות שחל ביום ראשון 21/3/2010 וציין גם את ייסודה של השדולה למאבק בגזענות בראשותם של חברי הכנסת שלמה מולה ועפו אגבאריה. השתתפתי בו במסגרת המטה למאבק בגזענות שהוקם ב-2009 ובו חברים הקשת הדמוקרטית המזרחית, מרכז מוסאוא, מרכז תמורה למניעת אפליה, אחותי, המרכז לפלורליזם יהודי ועוד.

באופן מפתיע, אולי כתשובה לנושא שהעלנו בכנס, העלו במליאת הכנסת לקריאה ראשונה את חוק הנכבה. המרוכך. ניתן היה לחשוב שדקה לפני שמרימים את היד לאסור מילים בלקסיקון העברי באופן דרמטי, כדאי אולי שקצת יותר מהם יבואו לשמוע משהו על ניסיונם של ארגוני החברה האזרחית המתמודדים כבר שנים עם גזענות בחברה הישראלית. אבל רק ארבעה חברי כנסת טרחו להגיע מלבד ראשי השדולה: דב חנין, אורית זוארץ, ד"ר חנא סוויד וניצן הורוביץ.

הגענו למסקנה הלא מפתיעה כי סכנות רבות יש לתושביה המוחלשים של מדינת ישראל והן לא נעצרות רק באותו שילוב קטלני של ביבי, בואו נחסל את העניים ולא את העונו, שטייניץ. סכנה אחת נוספת מסתובבת במסדרונות הכנסת ומהווה מתחרה רצינית לזוג הלוחט וזה שר החוץ, האיש שאמור להיות הדיפלומט מספר אחת בישראל, מר אביגדור ליברמן. אותו אדם שנראה כי כל התבטאות שלו היא סוג של תחרות עם כותבי ארץ נהדרת – כשברור שהוא לגמרי לוקח בהליכה, והסליחה עם אסי. השבוע, לפני הנכבה, הוא החליט להחרים את ברזיל. איש מרתק.

כשחזרתי הביתה קראתי שאישרו את החוק המרוכך בקריאה ראשונה. עכשיו צריך לחשוב פעמיים לפני שאומרים נכבה, או מחליטים לכתוב עליה, אולי בהמשך יחליטו להורות לאקדמיה ללשון העברית לבטל גם את הטיית השורש כ.ב.ה. בעתיד רבים – זה גם מסוכן. צריך להודות שמדובר בהישג של ליברמן וכי כאן בעצם הוא עשה את הצעד הראשון לקראת מימוש חזונו השאפתני של שאלון הנאמנות הישראלי הגדול. לא חייבים לחיות בישראל אלא רק לסמן את התשובה הנכונה.

שאלה מכשילה מס 1:

מה דעתכם על הנכבה?

א. מה זה נכבה? (תשובה נכונה, עברו לשאלה הבאה)

ב. מילה של ערבים ושמאלנים בוגדניים (תשובה מצוינת. סיימתם את המבחן, יש מבצע של קראווילות במאחז חדש שנבנה – ההרשמה במשרד ליד תגידו שפופטיץ שלח אתכם)

ג. נכבה זה השם בו מציינים תושביה הפלסטינים של ישראל את הטרגדיה שעברה עליהם ב-1948 (אם סימנתם את התשובה הזאת אז מברוק, גם אתם סיימתם)

---

* חברת מועצת העיר תל אביב יפו מטעם סיעת עיר לכולנו ומנכ"לית הקשת הדמוקרטית המזרחית.

את המבחן, וואלה אישי, נא להזדכות על תעודת הזהות הכחולה, מחכה לכם בחוץ אוטובוס לטיול חלומי שלא תרצו לחזור ממנו – אללה מעאכ).

בסוף הכנס אמר לי אחד מהמשתתפים שהוא חושב שאנחנו ראויים לשר חוץ כמו ליברמן, שבניגוד לניסיונות להציג את ישראל כמדינה דמוקרטית, שוויונית לא גזענית ובוודאי לא פשיסטית ליברמן עושה עבודה מצוינת. הוא הכי אמיתי שיש ולא מסתיר את מה שדיפלומטים מהוקצעים, מלווים בדוברים מעולים עם אנגלית אוקספורדית, מצליחים להסתיר. אלו הם אכן פנינו.